

De ambtenarij, dat ben jij onder het kabinet-Rutte

'Minder overheid' betekent onder de nieuwe regering gewoon 'minder zichtbare overheid'. Veel wegbezuinigde taken worden verschoven naar de burger.

Mark van Ostaïen en Shivant Jhagroe respectievelijk docent en promovendus bij de vakgroep Bestuurskunde, en promovendus bij onderzoeksinstituut DRIFT van de Erasmus Universiteit Rotterdam

Het regeerakkoord belooft talloze vrijheden. De burger mag harder rijden op de snelweg, roken in het kleine café en ieder individu hoort erbij. Tegelijkertijd brengen vrijheden, als vanzelfsprekend, verantwoordelijkheden met zich mee. Het is de eigen verantwoordelijkheid van de burger om niet te hard te rijden, gezond te leven en om erbij te horen.

Het motto 'vrijheid en verantwoordelijkheid' illustreert hoe de overheid zich tegenwoordig verhoudt tot haar burgers. Ze gaat niet – zoals het vorige kabinet Balkenende – eerst 100 dagen het land in. Deze regering belooft simpelweg dat 'taken van het bestuur op een zo dicht mogelijk gelegen niveau bij de burger worden gelegd'. Het moet ervoor zorgen dat de overheid makkelijker aansluit op de leefwereld van haar burgers en dat 'de overheid weer een bondgenoot wordt van de burger'.

Na het vluchtig doorlezen van het regeerakkoord kan men al gauw denken: er komen minder ambtenaren, minder bestuurders en minder regels gekoppeld aan meer dienstverlening. Wat een verademing! De overheid kleiner, de burger verantwoordelijker en Nederland vrijer!

Aan de voorkant krijgt de burger dus meer vrijheden. Maar aan de achterkant krijgt de burger andere verantwoordelijkheden. Hoe dient men die voorkant-achterkantverhouding precies te begrijpen?

Wat men aan de voorkant ziet is dat de overheid zich terugtrekt en burgers meer ruimte geeft. De

Een pizza bij New York Pizza is goedkoper als je deze zelf ophaalt. FOTO ANP

De overheid is in dit regeerakkoord geen bondgenoot van de burger – het is juist andersom

burger krijgt meer vrijheid maar tegelijkertijd meer verantwoordelijkheid om zichzelf te sturen. Want waar blijven al die wegbezuinigde ambtenaren, overbodige bestuurders, publieke taken en knellende regeltjes? Deze worden aan de achterkant verschoven richting de burger. Om het vrije individu verantwoorde

keuzes te laten maken maakt men gebruik van keuze-architectuur ofwel libertair paternalisme. Dat stelt de ene partij (de regering) in staat om de ogenschijnlijk vrije keuze van de andere partij (de burger) vooraf te sturen.

Een eenvoudig onderzoek naar de financiële uitgaven van burgers illustreert deze specifieke vorm van sturing. Zo leert recent economisch-psychologisch onderzoek dat wanneer een persoon 50 euro krijgt op de bankrekening met het label 'bonus', dat daarvan gemiddeld 22 euro wordt uitgegeven. Wordt dezelfde 50 euro op de bankrekening gestort met het label 'restitutie', dan wordt er gemiddeld 10 euro uitgegeven.

Met andere woorden, door een 'juiste' vooraf bedachte sturing, in dit voorbeeld dus via de taal, kan de 'vrije' keuze op de gewenste manier worden beïnvloedt.

In de markt is deze ontwikkeling al langere tijd zichtbaar in de verschuivende rol van de consument. Zo adverteert de pizzaketen New York Pizza met korting op de bestelling als deze zelf wordt afgehaald, en introduceerde Albert Heijn enige tijd geleden in de XL-vestigingen de zelfscan-apparatuur en zo regelen vele burgers al enige tijd de bankzaken zelf via internetbankieren. Het zijn voorbeelden uit de private sector waarbij de verantwoordelijkheid van de dienstverlening voor bepaalde onderdelen bij de consument komt te liggen. Het is een verschuiving waarbij de consument als pizzakoerier, als caissière of als bankier optreedt. In de private sector levert dit voor bedrijven minder kosten op en voor consumenten ogenschijnlijk 'meer voor minder'.

Net als met de pizzakoerier maakt de huidige regering van de burger een ambtenaar. Zo ontstaat een overheid die onopgemerkt steeds groter wordt doordat de burger zichzelf in toenemende mate als ambtenaar stuurt en controleert. De overheid legt dit aan de voorkant uit als 'meer' vrijheid en meer 'eigen' verantwoordelijkheid. Aan de achterkant ontstaat zelfsturing.

De overheid 'weer een bondgenoot van de burger' maken is dus een vals voorstel. Het stuurt aan op minder zichtbare overheidssturing in plaats van minder overheidssturing. Dit regeerakkoord stuurt niet aan op een overheid die bondgenoot wordt van de burger maar andersom. Het is de burger die bondgenoot moet worden van die overheid. En dit alles onder het mom van 'verantwoordelijkheid nemen' en 'vrijheid geven'.